

УДК 330.341.1

Станасюк Н.С.

кандидат економічних наук, доцент,
докторант кафедри менеджменту та міжнародного підприємництва
Національного університету «Львівська політехніка»

АНАЛІЗ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК ПРОМИСЛОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ

ANALYSIS OF FACTORS OF INFLUENCE ON INDUSTRIAL POTENTIAL DEVELOPMENT

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено соціально-економічні фактори щодо їх впливу на розвиток промислового потенціалу. Сформовано групи найбільш впливових факторів з урахуванням компонентної структури промислового потенціалу. Проаналізовано тенденційність їх зміни та окреслено першочергові проблеми, вирішення яких сприятиме ефективному розвитку промислового потенціалу. На основі побудови лінії трендів визначено прогнозні величини факторів. Одержані результати можуть бути використані для здійснення державного управління розвитком промислового потенціалу.

Ключові слова: фактори впливу, тенденції змін, розвиток промислового потенціалу.

АННОТАЦИЯ

В статье исследованы социально-экономические факторы относительно их влияния на развитие промышленного потенциала. Сформированы группы наиболее влиятельных факторов с учетом компонентной структуры промышленного потенциала. Проанализированы тенденциозность их изменения и намечены первоочередные проблемы, решение которых будет способствовать эффективному развитию промышленного потенциала. На основе построения линии трендов определены прогнозные величины факторов. Полученные результаты могут быть использованы для осуществления государственного управления развитием промышленного потенциала.

Ключевые слова: факторы влияния, тенденции изменений, развитие промышленного потенциала.

ANNOTATION

Socio-economic factors on their impact on the development of industrial potential are investigated. The groups of the most influential factors with regard to component structure of the industrial potential are formed. The tendency of their change is analyzed and priority problems the solution of which will contribute to the effective development of the industrial potential are identified. Predictive quantities of factors based on construction of trend line are defined. The obtained results can be used for the implementation of government development of industrial potential.

Keywords: influence factors, trends of the change, development of industrial potential.

Постановка проблеми. Враховуючи сучасні стратегічні пріоритети України, промисловий потенціал слід розглядати як основу майбутнього економічного зростання. Його розвиток безпосередньо пов'язаний із соціально-економічним розвитком країни, тому вкрай необхідним є врахування впливу соціально-економічних чинників, які створюють умови для ефективного розвитку промислового потенціалу. Мінімізація негативних тенденцій та розвиток позитивних повинні стати рушійними силами позитивних змін у державі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ідентифікація факторів впливу на розвиток

промислового потенціалу є предметом наукових досліджень багатьох вітчизняних науковців: О.І. Амоші, О.М. Алімова, С.О. Іщук, О.В. Пирог, Н.М. Качуріної, Ю.В. Кіндзерського, О.Ю. Кудріної, О.М. Луцків. Зазначені вчені віддають перевагу різному переліку факторів з огляду на предмет дослідження та стратегічні орієнтири держави на різних етапах розвитку економіки. У сучасних умовах спостерігається збільшення кількості публікацій, присвячених дослідженню інноваційно-інвестиційних чинників, що зумовлено реалізацією інноваційної моделі розвитку національної економіки.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте аналізування певної групи факторів та їх впливу не сприяє дослідженню промислового потенціалу як поліструктурної системи, на розвиток якої суттєвий вплив має соціально-економічне становище країни.

Мета статті полягає в обґрунтуванні необхідності врахування впливу соціально-економічних факторів на розвиток промислового потенціалу та виявленні прогнозних тенденцій їх розвитку за допомогою трендових моделей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Промисловий потенціал України як системне утворення має складну внутрішню будову та функціонує у певному макроекономічному середовищі, яке чинить вплив на його розвиток. У нашому дослідженні пропонуємо розглянути вплив основних соціально-економічних чинників на розвиток базових складових частин промислового потенціалу. В основі виділення груп соціально-економічних чинників покладена економічна гіпотеза, що промисловий потенціал є результатом взаємодії соціально-трудової, фінансово-інвестиційної, виробничо-господарської та інноваційної компонент.

Серед факторів впливу на розвиток соціально-трудової компоненти промислового потенціалу доцільно виділити демографічну ситуацію, яка впливає на формування ресурсної основи потенціалу (табл. 1). Дослідження демографічної ситуації свідчить, що в Україні спостерігається поступове скорочення чисельності населення. Позитивним є такий факт: якщо в 2000 р. природне скорочення становило 373 тис. осіб, то в 2014 р. – 166,4 тис. осіб, тобто у 2,2 рази менше, що зумовлено знижен-

ням кількості померлих від хвороб та збільшенням кількості живонароджених.

Таблиця 1

Динаміка факторів впливу на розвиток соціально-трудової компоненти промислового потенціалу

Рік	Природний приріст (скорочення), тис. осіб	Середньомісячна номінальна заробітна плата, грн.	Темпи зростання номінальної заробітної плати, %	Темпи зростання реальної заробітної плати, %	Індекс споживчих цін (грудень до грудня попереднього року), %
2000	-373,0	230	129,6	99,1	125,8
2001	-369,5	311	135,2	119,3	106,1
2002	-364,2	376	121	118,2	99,4
2003	-356,8	462	122,8	115,2	108,2
2004	-334,0	590	127,5	123,8	112,3
2005	-355,9	806	136,7	120,3	110,3
2006	-297,7	1041	129,2	118,3	111,6
2007	-290,2	1351	129,7	112,5	116,6
2008	-243,9	1806	133,7	106,3	122,3
2009	-194,2	1906	105,5	90,8	112,3
2010	-200,5	2239	120	110,2	109,1
2011	-162,0	2633	117,6	108,7	104,6
2012	-142,4	3026	114,9	114,4	99,8
2013	-158,7	3265	107,9	108,2	100,5
2014	-166,4	3480	106,0	93,5	124,9

Джерело: складено на основі [1]

Проте зниження темпів депопуляції нації завдяки природним процесам відбувається на тлі розвитку міграційних процесів, що пов'язано з низьким рівнем доходів населення. В Україні в 2014 р. індекс реальної заробітної плати становив 93,5%, а індекс споживчих цін – 124,9%. Упродовж 2014–2015 рр. спостерігається від'ємний приріст обсягів заощадження громадян, що свідчить про виникнення загрозливої тенденції для України як держави, населення якої з кожним роком стає біднішим [2, с. 99].

У розрізі професійних груп 24,7% від усієї кількості мігрантів становлять кваліфіковані робітники [3, с. 5], які можуть формувати активну частину соціально-трудової компоненти промислового потенціалу та забезпечувати її розвиток. До видів промислової діяльності, які мають високі порівняно із середнім на рівні держави показником середньомісячної номінальної заробітної плати, належать добувна промисловість і розроблення кар'єрів. Виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції, машин і устаткування залишається низькооплачуваними видами промислової діяльності, що спричиняє сировинний характер розвитку промисловості та йде всупереч світовим тенденціям.

Одним з основних факторів впливу на розвиток фінансово-інвестиційної складової промислового потенціалу є боргова політика держави (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка факторів впливу на розвиток фінансово-інвестиційної компоненти промислового потенціалу

Рік	Перевищення видатків над доходами (дефіцит), млрд. грн.	Середній офіційний курс національної грошової одиниці до долара США, грн. (за 100 доларів США)	Рентабельність операційної діяльності підприємств, у %	Кількість зареєстрованих злочинів-вимагання, тис.
2000	-1,0	544,02	2,7	2,7
2001	0,6	537,21	4,5	2,1
2002	-1,6	532,66	4,2	2,1
2003	0,5	533,27	4,3	1,9
2004	11,0	531,92	6,4	1,3
2005	7,8	512,47	7	1,2
2006	3,7	505,00	6,6	0,9
2007	7,7	505,00	6,8	0,7
2008	14,1	526,72	3,9	0,6
2009	37,3	779,12	3,3	0,6
2010	64,7	796,20	4,8	0,5
2011	23,1	798,90	5,9	0,6
2012	50,8	799,10	5,0	0,4
2013	63,6	799,30	3,9	0,7
2014	72,0	1187,67	-3,9	0,6

Джерело: складено на основі [1]

Якщо в 2000 р. доходи державного бюджету перевищували видатки, то в 2014 р. державний борг країни становив 72,0 млрд. грн. Збільшення дефіциту державного бюджету та інфляційні процеси негативно позначаються на розвитку фінансово-інвестиційної складової промислового потенціалу. Особливо стрімке зростання курсу національної грошової одиниці спостерігалось в 2009 р., коли показник по відношенню до 2008 р. зріс у 1,5 рази. Інфляційні процеси зумовлюють відтік іноземної валюти та згортання іноземного інвестування, що негативно позначається на розвитку бізнес-середовища. Збитковість операційної діяльності підприємств України призводить до закриття великої кількості суб'єктів господарювання через неспроможність накопичення власних фінансових ресурсів, зниження економічної активності та переходу на тіньову основу ведення власного бізнесу.

За результатами проведеного вибіркового опитування представників бізнесу і місцевої влади розвиток фінансово-інвестиційної складової значною мірою пов'язаний із наявністю корупції [4, с. 241], яка чинить негативний вплив на імідж країни в цілому. Важливою позитивною тенденцією є зменшення в країні кількості злочинів за вимагання з 2,7 тис. до 0,6 тис.

Провідним фактором – стимулятором розвитку виробничо-господарської складової промислового потенціалу є інноваційні витрати, які дають можливість промисловим підприємствам здобувати конкурентні переваги завдяки оновленню матеріально-технічної бази (табл. 3). За підрахунками М.І. Мельник, зростання обсягу інноваційних витрат на 1 млн. грн. спричиняє збільшення інвестицій в основний капітал на 14,968 млн. грн. [5, с. 155].

Основними джерелами фінансування інвестицій в основний капітал є прибуток суб'єктів господарювання та амортизація. У зв'язку зі зниженням рентабельності діяльності підприємств як вагомий чинник розвитку виробничо-господарської складової слід розглядати банківське кредитування. На думку Ю.В. Кіндзерського, розширення банківського кредитування є основним фактором виробничої модернізації промислового потенціалу [6, с. 253]. Протягом досліджуваного періоду загальна сума кредитів, наданих банками, зросла з 19 574 млн. грн. до 1 020 667 млн. грн. На даний час формування відтворювального потенціалу неможливе без залучення позикових коштів, особливо гостро це відчувається у добувній промисловості та розробленні кар'єрів, для яких характерним є високий коефіцієнт зносу основних засобів.

Таблиця 3
Динаміка факторів впливу на розвиток виробничо-господарської складової промислового потенціалу

Рік	Загальна сума інноваційних витрат, млн. грн.	Інвестиції в основний капітал, млрд. грн.	Кредити, надані банками (на кінець періоду), млн. грн.	Експорт товарів, млн. дол. США
2000	1760,1	23,6	19574	14572,5
2001	1979,4	32,6	28373	16264,7
2002	3018,3	37,2	42035	17957,1
2003	3059,8	51,0	67835	23066,8
2004	4534,6	75,7	88579	32666,1
2005	5751,6	93,1	143423	34228,4
2006	6160	125,3	245230	38368
2007	10850,9	188,5	426867	49296,1
2008	11994,2	233,1	734022	66967,3
2009	7949,9	151,8	723295	39695,7
2010	8045,5	189,1	732823	51405,2
2011	14333,9	259,9	801809	68394,2
2012	11480,6	293,7	815142	68809,8
2013	9562,6	267,7	910782	63320,7
2014	7695,9	219,4	1020667	53901,7

Джерело: складено на основі [1]

Інтеграційні процеси між країнами також сприяють розвитку виробничо-господарської складової, оскільки спонукають підприємств до оновлення та ефективного використання наявної матеріально-технічної бази з метою виробництва конкурентоздатної промислової про-

дукції. Проте негативні події останніх років, нестабільність політичної ситуації в країні та воєнний конфлікт спричинили зниження обсягу експорту товарів.

В умовах кризової економіки запровадження інновацій може стати основною рушійною силою економічного розвитку країни. Формування інноваційної економіки передусім пов'язано з освоєнням нових виробництв, запровадженням передових технологій у промисловості. Варто відзначити, що інноваційний тип економіки змінює основу економічного зростання, оскільки рушійні сили переміщуються із масового промислового виробництва у сферу впровадження високотехнологічної продукції малої серійності. Вагомим стимулом розвитку інноваційної компоненти промислового потенціалу є науковий потенціал країни. Проте кількість наукових працівників в Україні за досліджуваній період зменшилася на 78,4 тис. осіб, що є негативною тенденцією (табл. 4).

Таблиця 4
Динаміка факторів впливу на розвиток інноваційної компоненти промислового потенціалу

Рік	Кількість працівників наукових організацій, тис. осіб	Обсяг фінансування наукових та науково-технічних робіт (у фактичних цінах), млн. грн.	Обсяг фінансування наукових та науково-технічних робіт, виконаних власними силами (у фактичних цінах), млн. грн.	Приріст прямих іноземних інвестицій в Україну, млн. дол. США
2000	188,0	2046,3	1978,4	594
2001	181,5	2432,5	2275,0	769
2002	178,0	2611,7	2496,7	698
2003	173,9	3597,4	3319,8	1411
2004	173,6	4251,7	4112,4	1711
2005	170,6	5160,4	4818,6	7533
2006	160,8	5164,4	5354,6	5737
2007	155,5	6149,2	6700,7	9 218
2008	149,7	8024,8	8538,9	9 903
2009	146,8	7822,2	8653,7	4654
2010	141,1	8995,9	9867,1	5684
2011	134,7	9591,3	10349,9	4556
2012	129,9	10558,5	11252,7	4963
2013	123,2	11161,1	11781,1	1760
2014	109,6	10320,3	10950,7	-11140

Джерело: складено на основі [1]

Щодо якісних критеріїв розвитку наукового потенціалу, то характерним явищем є перехід наукових працівників, які мають ступінь кандидата чи доктора наук, в академічні вузи через недостатність бюджетного фінансування наукових установ. Із певною часткою суб'єктивізму можна вважати позитивною динаміку фінансування наукових та науково-технічних робіт, зокрема загальний обсяг фінансування збіль-

шився в 2014 р. порівняно з 2000 р. у п'ять разів. Однак наукові установи переважно надають науково-технічні послуги, а не працюють над створенням високотехнологічної продукції. Отже, першочерговим завданням держави має стати підтримка тих видів промислової діяльності, які створюють інноваційну продукцію, а саме машинобудування, виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції тощо.

З огляду на досвід країн ЄС, інвестиції можна розглядати як основний фактор розвитку інноваційної діяльності промислових підприємств. Однак погіршення економічної ситуації в Україні спричинило негативний приріст іноземних інвестицій (-11140 млн. дол. США) у 2014 р., що є дестабілізуючим чинником для розвитку інноваційної складової промислового потенціалу. За підрахунками фахівців, обсяг інвестиційних потреб, які недоотримала країна в 2008 р., становив 118,2 млрд. грн. [7, с. 45], а для стабілізації економіки в цілому необхідно щонайменше 600 млрд. грн. інвестицій [8, с. 44]. Цей показник у декілька разів збільшився сьогодні через військову агресію на сході.

Із метою здійснення ефективного державного управління розвитком промислового потенціалу важливу роль відіграє прогнозування, завдяки якому можна визначити прогнозні тенденції змін основних соціально-

економічних факторів. Для визначення прогнозних значень показників використаємо пакет Microsoft Excel. Базуючись на припущенні, що умови розвитку соціально-економічних явищ не будуть змінюватися, побудуємо лінії трендів для визначених соціально-економічних чинників за допомогою різних типів апроксимуючої залежності (лінійного, поліноміального, експоненціального, ступеневого та логарифмічного). При цьому під час вибору апроксимуючої залежності будемо керуватися значенням коефіцієнту детермінації (табл. 5).

У результаті реалізації запропонованого алгоритму було відібрано макроекономічні фактори, для яких коефіцієнт детермінації становив більше 0,8, що дає можливість стверджувати про високу достовірність прогнозу.

Як бачимо, серед типів апроксимуючих залежностей найкраще себе зарекомендувала поліноміальна 2-го, 3-го та 4-го ступенів. Згідно з проведеними розрахунками, вплив негативних факторів на розвиток промислового потенціалу в найближчій перспективі буде продовжуватися.

Висновки. Непевність економічної ситуації в країні створює значні перешкоди для розвитку промислового потенціалу. Негативні тенденції характерні для більшості макроекономічних показників, а одержані прогнозні результати застерігають: якщо не буде надалі вжито захо-

Таблиця 5

Прогнозні значення показників розвитку макросередовища на 2016–2018 рр.

Показники	Тип лінії тренду	Вигляд апроксимуючої залежності	Коефіцієнт детермінації (R ²)	Прогнозні значення		
				2016	2017	2018
Темпи зростання (спаду) чисельності постійного населення, %	Поліноміальний (n=2)	$y = -0,0009x^2 + 0,0618x - 98,965$	0,9557	99,86	99,90	99,93
Доходи населення, млрд. грн.	Поліноміальний (n=4)	$y = -0,119x^4 + 2,8737x^3 - 12,931x^2 + 46,204x + 92,709$	0,997	1321	1002	505
Перевищення видатків над доходами (дефіцит), млрд. грн.	Поліноміальний (n=4)	$y = -0,0029x^4 + 0,0794x^3 - 0,2387x^2 + 0,3118x - 0,5327$	0,8418	83,7	86,4	85,9
Середній офіційний курс національної грошової одиниці до долара США, грн. (за 100 доларів США)	Поліноміальний (n=2)	$y = 5,1246x^2 - 46,919x + 610,96$	0,8479	1294	1427	1569
Кількість зареєстрованих злочинів-вимагання, тис.	Поліноміальний (n=3)	$y = 0,0002x^3 + 0,0121x^2 - 0,3945x + 3,0464$	0,9749	0,8	1,0	1,3
Інвестиції в основний капітал, млрд. грн.	Поліноміальний (n=3)	$y = -0,2707x^3 + 5,9743x^2 - 15,048x + 35,862$	0,9107	176,7	121,9	49,9
Кредити, надані банками (на кінець періоду), млрд. грн.	Поліноміальний (n=3)	$y = -1004,9x^3 + 25334x^2 - 97833x + 106406$	0,9640	827,7	693,1	500,5
Експорт товарів, млрд. дол. США	Поліноміальний (n=3)	$y = -50,304x^3 + 985,29x^2 - 536,89x + 13731$	0,8667	42,2	29,9	14,2
Кількість працівників наукових організацій, тис. осіб	Поліноміальний (n=3)	$y = -0,01102x^3 + 0,0873x^2 - 4,2836x + 191,31$	0,9922	93,61	83,00	71,48
Приріст іноземних інвестицій, млрд. дол. США	Поліноміальний (n=3)	$y = -33,525x^3 + 573,18x^2 - 1728,4x + 1832,1$	0,8217	-26,6	-39,1	-54,0

Джерело: складено на основі [1]

дів для покращання стану економічної ситуації, то явища стануть загрозливими. Розвиток промислового потенціалу потребує ефективного державного управління з метою формування сприятливого макросередовища, тому важливим напрямом подальших наукових досліджень є визначення державних важелів впливу спрямованих на усунення негативних тенденцій та розвиток факторів-стимуляторів, а саме досягнення високого рівня добробуту населення з метою збереження трудового потенціалу; розвиток банківської системи, здатної стати опорою для вітчизняних промислових підприємств в умовах кризової економіки; формування сприятливого бізнес-середовища для активізації інвестиційної діяльності та активний розвиток наукового потенціалу, здатного до здійснення науково-технічних робіт.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Відкрита статистична база Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Бублик М.І. Проблеми занижених розмірів соціальних мінімумів в національній економіці України / М.І. Бублик, А.О. Карп'як, О.М. Рибицька // Економіка: реалії часу. – 2016. – № 2(24). – С. 92–99.
3. Семів Л.К. Освітньо-професійний аспект соціального захисту трудових мігрантів / Л.К. Семів // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України: зб. наук. пр. – 2016. – № 117(1). – С. 3–7.
4. Скринник Н.В. Фактори впливу на інвестиційний клімат регіону / Н.В. Скринник // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 5. – Т. 4. – С. 237–242.
5. Мельник М.І. Формування бізнес-середовища України в умовах інституційних трансформацій: [монографія] / М.І. Мельник. – Львів: ІРД НАН України, 2012. – 568 с.
6. Потенціал національної промисловості: цілі та механізми ефективного розвитку / За ред. Ю.В. Кіндзерського. – К., 2009. – 928 с.
7. Пирог О.В. Інвестиційна діяльність в промисловому секторі регіону: теорія та методика оцінки: [монографія] / О.В. Пирог. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2010. – 148 с.
8. Міщенко В.І. Організація залучення заощаджень населення на основі випуску казначейських зобов'язань України / В.І. Міщенко, В.В. Жупанін // Фінанси України. – 2008. – № 2. – С. 44–58.